

בן דוד, מור (תשס"ט)

המקרה המוזר של הכלב בשעת לילה: ייחוד פרגמטי בלשונו של הגיבור - השוואת מקור ותרגום

תזה לתואר מוסמך

המחלקה לתרגום וחקר התרגום של אוניברסיטת בר אילן

עבודה זו נעשתה בהדרכתה של פרופסור אלדעה ויצמן

תקציר עברי

עבודה זו בוחנת את דפוסי השיח הייחודיים של דמות הגיבור, ביצירת הספרות *The Curious Incident of the Dog in the Night-Time* ל-Mark Haddon, ואת דרכי תרגומם לעברית על ידי אהוד תגרי. דמות זו, שהיא אף המספר של ספר זה, מפגינה התנהגות לשונית חריגה המצביעה על אי-ציות לנורמות חברתיות ומכאן על ייחוד פרגמטי. על אף שהדבר אינו מוזכר בספר עצמו, על גבי כריכת הספר האחורית נכתב כי הגיבור לוקה בתסמונת אספרגר, הנחשבת לאחת מן ההפרעות ההתפתחותיות על הרצף האוטיסטי. בהתאם לכך, בחינת דפוסי השיח תיעשה בהסתמך הן על דבריו של הגיבור, המעיד על לקויותיו, והן על הספרות בשלושה תחומים: תחום ההפרעות ההתפתחותיות; תחום הסינגור העצמי בקרב בעלי לקויות; ותחום הפרגמטיקה.

תחילה, מובאים ונסקרים העדויות וההסברים של הגיבור על קשייו ומגבלותיו, וכן נבדקת התאמה בין הסבריו אלה ובין המאפיינים הקליניים של התסמונת המתועדים בספרות. זאת, במטרה לבחון בהמשך אם הקשיים שעליהם הוא מעיד, תואמים לדפוסי השיח הייחודיים המתבטאים בלשונו, וכן על מנת לקבל תמונה כללית של סממני לקותו. לאחר מכן, נבחנים קטעי שיחה של הגיבור עם דמויות אחרות, אשר מהדיאלוג ביניהם עולה כי ישנה בעיית ביצוע ו/או פענוח של פעולות דיבור ישירות ועקיפות. קטעי השיחה מנותחים בהרחבה בשפת המקור, על פי התיאוריה של סרל (Searle, 1969), ונעשית הבחנה בין פעולה המתבצעת באמצעות המבע (כוח אילוקוציוני) ובין תוכנה. כמו כן, מפורטים המקרים שבהם פעולות הדיבור המבוצעות הן עקיפות ולא ישירות, כלומר פעולות שבהן אין קשר גלוי בין משמעות המבע לבין הפעולה המתבצעת באמצעותו.

לבסוף, בהתבסס על הגישה הפרגמטית לחקר התרגום, נבדק קיומן של הזחות המשליכות על העברת ייחודה הפרגמטי של לשונו של הגיבור, בתרגום. במקרים שנמצאות הזחות, נעריך אם ניתן לייחסן לאילוצים לשוניים או להבדלים במוסכמות הפרגמטיות בשפת המקור (אנגלית) ובשפת היעד (עברית). במקביל, נבדוק אף כיצד הזחות אלו משליכות על העברת לקותו של הגיבור לקוראי התרגום.

הניתוח מביא למסקנה כי לאור הכוונתו העצמית וסינגורו העצמי של הגיבור, הספרות הקלינית בתחום ההפרעות ההתפתחותיות ודפוסי הלשון שנבדקו, הגיבור אכן מפגין ייחוד לשוני המתבטא בחוסר כשירות פרגמטית פעילה וסבילה בתחום פעולות הדיבור הישירות והעקיפות.

תגובותיו לפעולות הדיבור הישירות שבוצעו מעידות כי לרוב הוא אכן מפענחן. עם זאת, לא תמיד כן הדבר, וישנם אף מקרים שבהם כריסטופר מפגין קשיים בפיענוח פעולות דיבור ישירות על אף שלא נלוות להן כל משמעויות עקיפות שהן.

תגובותיו לפעולות הדיבור המורכבות שלהן נלוו משמעויות עקיפות, הן מעורבות. מחד גיסא, ישנם כמה מקרים שבהם כריסטופר מזהה ומפענח את פעולת הדיבור העקיפה. מאידך גיסא, ברוב המקרים ניכר כי הוא נתקל בבעיית פיענוח כלשהי. במרבית המקרים אמנם לא ניתן לקבוע חד משמעית במה מתקשה הגיבור באופן שיטתי, אך ניתן להסיק כי למרות היכולות הפרגמטיות שהוא מפגין, הקושי העיקרי שבו הוא נתקל הוא זיהוי עצם קיומן של הכוונות העקיפות. מכיוון שהוא "נעצר" עוד בשלב התחלתי זה, הוא אינו יכול להמשיך ולפענחן.

ניתוח התרגום מעלה כי נמצאו הזחות המשפיעות על העברת הייחוד הלשוני של הדמות. ניתן לחלק הזחות אלו לשתי קטגוריות: הזחות המדגישות מעט יותר את לקותו של הגיבור לעומת המקור, והזחות המסוות מעט יותר את לקותו של הגיבור לעומת המקור. השוואה בין הדוגמאות שנמצאו בכל קטגוריה מעלה כי על אף ההזחות השונות והבדלי התרבויות, נשמר איזון בהעברת דפוסי לשונו וייחודו הפרגמטי של הגיבור. עם זאת, ישנה הזחה אחת בולטת החוזרת לאורך הספר ומתאפיינת בגיוון ובסטייה ממבנה החזרה הלקסיקאלית על הפועל "said" המדווח על פעולת הדיבור. כאמור, כריסטופר מתקשה בזיהוי, פיענוח וביצוע של פעולות דיבור והזחה זו בתרגום פוגמת בהצגת לקותו. כמו כן, ההזחה לפועל ביצועי אחר יוצרת קישוריות מקובלת יותר, כך שבתרגום מוצג הגיבור כרהוט יותר, והניסוח מסווה את הלקות שלו. בשל מרכזיותה והישנותה של הזחה זו, נפגמת במידת מה העברת ייחודו הלשוני של הגיבור בתרגום.